

ВІДГУК
офіційного опонента
завідувача кафедри обліку і оподаткування
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
доктора економічних наук, професора **САДОВСЬКОЇ Ірини Борисівни**
на дисертацію **ПОПОВОЇ Олени Олександрівни**
на тему: **«Формування управлінської звітності економічної безпеки**
підприємств аграрного бізнесу»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Складні умови сьогодення для ведення бізнесу створюють нові перешкоди і водночас можливості щодо удосконалення бізнес-процесів, їх трансформацію, впровадження цифрових технологій, сучасних програмних продуктів тощо. У таких умовах важливим інструментом ефективного управління стає управлінська звітність, що забезпечує системний аналіз фінансового стану, оцінку ризиків та розроблення стратегій мінімізації загроз для стабільного функціонування підприємств аграрного бізнесу. В умовах повоєнної відбудови України особливої значущості набуває питання забезпечення економічної безпеки, які можуть стати додатковим джерелом відновлення продовольчої безпеки, стабілізації галузей економіки та зміцненні в цілому національного господарства.

З огляду на те, що управлінська звітність носить непублічний характер, інформація відображена в ній не є загальнодоступною – доцільність методики її формування, визначення основних етапів щодо побудови є актуальною та потребує виокремлення пропозицій на основі практичного досвіду.

Таким чином, дисертаційне дослідження О. О. Попової виконане на актуальну і важливу для України тему, що підтверджується також тим, що воно виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою за темою «Обліково-контрольне забезпечення управління діяльністю і оподаткування суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0121U110614).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані в дисертації О. О. Попової та виносяться на захист, дають підстави стверджувати, що підхід здобувачки до дослідження формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу відзначається належним рівнем обґрунтованості. Аналіз дисертації демонструє змістовний підхід авторки до вирішення поставлених завдань, що систематизуються у мету дослідження. Низка поставлених і розв'язаних у дисертації завдання за переліком і змістом є достатньою для досягнення мети дослідження. Наукові

положення, що становлять наукову новизну дисертації, висновки і рекомендації отримано в результаті ґрунтовних досліджень, здійснено на основі аналізу наукових праць багатьох відомих українських учених-економістів і закордонних науковців, опрацювання значної кількості статистичних даних, результатів власних наукових досліджень, що свідчить про достатній рівень їх обґрунтованості, що було досягнуто внаслідок застосування широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Використання цих методів дозволило авторці зробити важливий особистий внесок у розвиток і розв'язання теоретичних і практичних проблем формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу, розробити і довести до практичного використання рекомендації щодо її підвищення.

Зокрема авторкою запропоновано методичний механізм формування управлінської звітності з оцінки економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. Реалізація запропонованих підходів сприятиме формуванню ефективного інформаційного забезпечення системи управління показниками економічної безпеки, що включає їх оперативний облік, оцінку та розроблення і провадження напрямів її посилення.

Значним науковим внеском є вперше розроблена система управлінської звітності щодо управлінської оцінки прав користування земельними ділянками (методики та документального забезпечення), як ключового майнового показника економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу та запропоновано відображення її результатів в управлінській звітності, що забезпечить оперативну генерацію даних про майновий стан підприємства для їх використання в обґрунтуванні стратегічних і тактичних управлінських рішень щодо посилення економічної безпеки, зокрема її майнових показників.

Логіка структури дисертації визначається її метою та послідовністю виконання завдань. Одержані в ході дослідження результати формують достатній рівень наукової новизни даної дисертації в цілому.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації О. О. Попової, характеризуються достатньою достовірністю і обґрунтованістю, що забезпечується використанням широкого спектру наукових методів дослідження та кваліфікованим грамотним опрацюванням значної кількості теоретичного, статистичного і практичного матеріалу за темою дослідження. Представлена дисертація характеризується послідовністю викладу результатів дослідження, логічністю формування основних положень, оригінальністю у підходах до трактування окремих дискусійних питань.

Наукова новизна і практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Аналіз теоретичних, методичних і практичних результатів здійсненого дослідження дає підставу для висновку, що значна їх частина характеризується науковою новизною. Новизна дисертації визначається сукупністю розроблених та комплексно науково-

обґрунтованих теоретико-методологічних засад та прикладних аспектів формування управлінської звітності підприємств аграрного бізнесу.

До основних наукових здобутків дисертантки, які формують достатній рівень наукової новизни дисертації, є підстави віднести наступні.

У дисертації на основі усестороннього та ґрунтовного аналізу наукових праць провідних вітчизняних вчених авторкою уточнено поняття «управлінська звітність» та запропоновано періодизацію її становлення як виду звітності, що у своїй сукупності забезпечать науково обґрунтований підхід при побудові системи управлінської звітності економічної безпеки.

Удосконалено методичні підходи до дослідження управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу (функціональний, індикаторний, експертний, матричний підходи), що дозволило встановити методичну послідовність аналізу економічної безпеки на основі управлінської звітності та запропонувати методичний механізм формування управлінської звітності з оцінки економічної безпеки сільськогосподарського підприємства.

Удосконалено підхід до оцінки особливостей та ролі управлінської звітності в економічній безпеці підприємств аграрного бізнесу, зокрема проведено аналіз чинних методик аналізу рівня економічної безпеки та здійснено їх групування (методики комплексного, фінансового, управлінського аналізу та галузеві), систематизовано показники аналізу фінансово-господарської діяльності, які характеризують економічну безпеку (фінансові, майнові, техніко-технологічні, інвестиційні, інноваційні, кадрові та екологічні), що дозволило визначити перелік індикаторів щодо кожної із виділених складових економічної безпеки.

Удосконалено методико-прикладні засади формування облікової політики аграрного підприємства, що спрямована на інформування про рівень економічної безпеки та ризики і загрози щодо його зниження, зокрема визначено та узагальнено мету, етапи та основні аспекти формування облікової політики для цілей управлінського обліку, критерії якості управлінської звітності, для їх фіксації в обліковій політиці. Проведені узагальнення дали можливість розробити форми управлінської звітності, Графік документообігу для цілей управлінського обліку, примірне Положення про облікову політику в частині управлінської звітності економічної безпеки, використання яких дозволить організувати на підприємстві ефективну систему формування в управлінні інформації про стан економічної безпеки та шляхи її посилення.

У дисертації на основі аналізу міжнародних підходів до побудови звітності підприємств (International Financial Reporting Standards (IFRS), Generally Accepted Accounting Principles (GAAP), Enterprise Resource Planning (ERP-системи), Key Performance Indicators

(KPI), Balanced Scorecard, Corporate Social Responsibility (CSR), Sustainability Accounting Standards Board (SASB) запропоновано структуру Інструкції з формування управлінської звітності, яка враховує вимоги міжнародних стандартів та розроблено форми управлінської звітності (Звіт про досягнення планових показників економічної безпеки, Звіт про оцінювання рівня економічної безпеки, Звіт про результати SWOT-аналізу економічної безпеки), застосування яких дозволить проводити моніторинг показників економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу в контексті його міжнародної інтеграції.

Авторкою розроблено систему управлінської звітності щодо прав користування земельними ділянками (методика оцінки, документальне забезпечення та форми звітності), як ключового майнового показника економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу, що дозволить забезпечити оперативну генерацію даних про майновий стан підприємства для їх використання в обґрунтуванні стратегічних і тактичних управлінських рішень щодо посилення економічної безпеки, зокрема її майнових показників.

Основні положення наукової новизни мають значення як для подальших наукових досліджень, так і для реалізації практичних заходів щодо посилення економічної безпеки та її обліково-інформаційного і звітного забезпечення. У межах усіх розділів і підрозділів дисертації простежується логічне послідовне та обґрунтоване виконання поставленого наукового завдання. Відтак, вважаю, що дисертація є завершеною науково-дослідницькою працею, яка характеризується цілісністю й науковим наповненням. Отримані авторкою наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості фундаментальних праць українських і зарубіжних вчених-економістів, використанням масиву статистичної інформації, апробацією одержаних результатів і впровадженням їх у практику функціонування виробників сільськогосподарської продукції.

Практичне значення дослідження полягає в можливості практичного застосування його результатів, що підтверджується документами про впровадження окремих з цих результатів у практику господарювання підприємства ТОВ «Волмаро», ТДВ «Терезине», ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки» та федерацією аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України. Результати дослідження також знайшли впровадження у освітній процес шляхом їх використання при викладанні дисципліни «Управлінський облік» на кафедрі облік і оподаткування економічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках підготовки фахівців освітнього рівня «Бакалавр» спеціальності 071 «Облік і оподаткування».

Повнота висвітлення результатів дослідження в публікаціях. Основні результати дисертації опубліковано у 14 наукових працях, з яких стаття у періодичному науковому виданні, включеному до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або

у закордонному виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, стаття у колективній монографії, 8 тез наукових доповідей. В опублікованих працях здобувачки достатньо повно відображено сутність отриманих результатів виконаних досліджень та їх наукову новизну. Результати дослідження доповідалися на восьми міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних і практичних конференціях та семінарах. З огляду на викладене апробацію результатів дисертації можна вважати достатньою.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в логічній послідовності, отримані результати чітко відображають вирішення поставлених завдань. У цілому дисертація О. О. Попової відповідає вимогам щодо наукової новизни, практичної значимості, логіки, структури, послідовності виконання дослідження, обсягу та формального оформлення.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушення академічної доброчесності. У процесі вивчення змісту дисертації та наукових публікацій дисертантки фактів академічного плагіату чи інших порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Використання ідей, суджень, цитування інших авторів супроводжуються посиланнями на їхні праці.

Дискусійні положення та зауваження. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію О. О. Попової, необхідно зазначити, що є підстави для того, щоб зробити зауваження з приводу окремих дискусійних моментів:

1. При розгляді сутнісної характеристики понять «управлінська звітність» та «економічна безпека» здобувачка в окремих випадках констатує напрацювання науковців із означеної проблеми, проте, не висловлює власну точку зору. Доцільно було б зробити належне узагальнення їх наукових позицій.

2. Робота набула б повнішого змісту за умови доповнення її інформацією про екологічні ризики, а саме: шляхи їх мінімізації чи повністю нейтралізації, оскільки вони можуть становити загрозу економічній безпеці підприємств аграрного бізнесу.

3. Погляди науковців щодо систематизації структурних складових економічної безпеки підприємств, які представлені в табл. 2.1, перенасичені розрахунками індикаторів. Тому доречно було їх узагальнити і систематизувати, акцентуючи увагу на тих, які використовувалися при розрахунку інтегрального показника у процесі формування управлінської звітності економічної безпеки аграрного підприємства.

4. Аналізуючи в підрозділі 3.3 формування управлінської звітності економічної безпеки в цифровізованому сільськогосподарському виробництві, авторка не зазначає

про такий найважливіший виклик цифрової трансформації агробізнесу як забезпечення кібербезпеки. На нашу думку, збільшення обсягу даних, що збираються та обробляються, робить аграрні підприємства вразливими до кібератак, що актуалізує доцільність в підрозділі 3.3 розглянути питання щодо впровадження сучасних засобів захисту інформації та систем. Доцільно було б вказати про потребу проводити регулярні аудити безпеки та навчати персонал правилам інформаційної безпеки, а також про важливість розвивати національну систему кібербезпеки, яка б забезпечувала захист критичної інфраструктури агропромислового комплексу.

5. Авторкою в додатку Б наведено фінансово-економічний аналіз ТДВ «Терезино», який перенасичений табличним і графічним матеріалом, достатньо було б представити аналіз показників, які безпосередньо є складовими управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу.

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертації О. О. Попової, відповідно, можуть бути предметом наукової дискусії.

Загальний висновок. Дисертація О. О. Попової на тему: «Формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу» є завершеною науковою роботою, виконаною самостійно авторкою. Наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, достатньо обґрунтовані. Зміст дисертації відповідає меті і поставленим завданням та повністю розкриває тему, за якою виконувалася робота.

За змістом і оформленням дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Попова Олена Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Офіційний опонент завідувач кафедри обліку і оподаткування Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор економічних наук, професор Ірина САДОВСЬКА